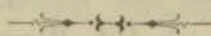

Թէ Մարաստանը և Թէ Հայաստանը տուին Արտաշէս Թագաւորին, որը ի վրէժ հօր գլխատման, հրամայեց բռնել ու սրախողխող անել Հայաստանում ցրուած բոլոր հռոմէացիներին»¹⁾

Ակցիումի և Աղէքսանդրիայի մօտ տեղի ունեցած Անտօնիասի անկումից յետոյ Օգոստոս ինչքան էլ որ չուզենար իւր նախորդի լայն ու դժուար ծրագրերն իրագործել, պէտք է Հայաստանի նուաճման գործն անպատճառ գլուխ հանէր, որովհետև Հայաստանը Պարթևաց ձեռքն անցնելով, հռոմէացիք կարող էին արեւելքում իրանց ձեռք բերած հռչակն ու անունը կորցնել։ Իսկ Հայաստանը ձեռք բերել, նշանակում էր Պարթևաց հետ կռիւ սկսել, որովհետև այդ երկիրը «իւր Թէ քաղաքական և Թէ ազգայնական համակրութիւններով աւելի հակուած էր պարթևաց քան հռոմէացոց կողմը»²⁾

Աւգոստոս իւր մօտ ապաւինած Ատրոպատէնի Թագաւորին տուաւ Փ. հայքը, իսկ Տրդատին, որ անյաջող կերպով փորձել էր Հրահատի իշխանութիւնը խլել և Աւգոստոսին էր դիմել, ուղարկեց Ասորիք, յոյս ունենալով այսպիսով, որ հռոմէացոց յայտնի թշնամի հայոց Արտաշէս Թագաւորի առաջը կ'առնուի։

(Շառունակեղի)։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ

Մենք դիտմամբ մեր խաղերի չափի և յանգերի դասաւորութեան մասին այսքան երկար գրեցինք, որովհետև այս խնդիրը դեռ ևս ուսումնասիրութեան չի առնուած,

1) Տես V 369.

2) 371.

Ա մեր ժողովրդական երգերի չափը չի բաղդատուած գրական չափի հետ:

Երբեմն երբեմն խօսք է լինում մեր սովորական տաղաչափութեան մասին, և կարծողներ կան թէ գուցէ այդ տաղաչափութիւնը յարմար չէ մեր լեզուի ոգուն և թերևս կարելի է մի նոր տեսակի տաղաչափութիւն մտցնել մեր բանաստեղծութեան մէջ, որ աւելի ներգաշնակ լինի, քան մեր սովորական վանկական կոչուած տաղաչափութիւնը: Մեր բանաստեղծները մինչև անգամ փորձեր են արել գրել ուսաց կամ գերմանացոյ ճայնական կամ շեշտական կոչուած չափով ոտանաւորներ: Բայց փորձերն անյաջող են անցել և կարելի է ասել, որ միշտ էլ անյաջող կը մնան: 10-րդ դարուց սկսած, եթէ ոչ էլ առաջ, — որովհետև այդ ժամանակից միայն ունինք մեր սովորական չափով գրուած ոտանաւորներ, — մեր գրականութեան մէջ գործածական է մի չափ, որ սխալմամբ միայն վանկական է կոչուում, որովհետև իսկապէս շեշտական է, միայն ոչ գերմանացուց և ուսաց չափերի նման պարզ ոտքերի վրայ հիմնուած, այլ բարդ կամ բարձրագոյն ոտքերի, որոնց մէջ վերջին շեշտերի կանոնաւոր կրկնութիւնն է միայն ի նկատի առնուում: Թէ այս չափը որքան առաւելութիւններ ունի, այդ կը թողնենք. բայց թէ այդ չափը յարմար է մեր լեզուի ոգուն, դրան ապացոյց է ոչ միայն իւր անցեալը, այլ և այն, որ ժողովուրդը իւր խաղերի մէջ ճիշտ նոյն չափն է գործածում, ինչ որ մեր գրագէտները գործ են ածել և գործ են ածում: Երկսի տարբերութիւնը շատ չնչին է, օրինակ մեր գրագէտները 7-վանկանի տողը բաժանում են սովորաբար երկու ոտքի 4 և 3-վանկանի և յաջորդ տողերի մէջ նոյն բաժանումն ու ոտքերի դասաւորութիւնը կանոնաւորապէս պահում են, մինչ խաղերի մէջ ոտքերն ազատ են 4 և 3, 3 և 4, նոյն իսկ 2, 3 և 2 վանկանի շինելու և խառն կերպով դասաւորելու: Այսպէս ազատ գրուած է սակայն և Գամառ Քաթիպայի «Բաժակներ առնունք, եղբարք» երգը:

Խաղերի մէջ ոչ գործածական չափերը սիրուած չեն

և դրական բանաստեղծութեան մէջ, ինչպէս են 9-վանկանի
և անխառն 6-վանկանի և 13-վանկանի տողերը: Գրական
բանաստեղծութեան 14 և 16 վանկանի տողերը նոյն 7 և
8 վանկանի տողերի միացումն են իբրև մի տող, իսկ 3-
տանանի 15-վանկանին նոյն ժողովրդականի զարգացումն է
մի ոտք աւելացնելով:

Ժողովրդական երգերի չափը շատ աւելի բաղմազան
և հարուստ է քան գրականը: Այդ չափի տեսակները վե-
րևում դրածով միայն չեն վերջանում, որովհետև մենք միայն
մեզ յայտնի խաղերն ենք վերցրել և ոչ բոլոր ժողովրդական
երգերը, բայց այդքանն էլ միայն արդէն ցոյց է տալիս, որ
հական տարբերութիւն չկայ մեր ժողովրդական և գրա-
կան բանաստեղծութեան չափի մէջ, և մի չափ, որ ժողո-
վուրդն ևս գործածում է իւր երգերի մէջ, չի կարող լեզուի
սղուն համապատասխան չլինել:

Այսքանը հարեանցի այս մասին նկատելուց յետոյ
ասենք մի երկու խօսք ևս յանգերի համար:

Յանգերի նկատմամբ ևս մեր ժողովրդական երգը
շատ աւելի զարգացած է քան գրականը: Խաղերի մէջ
չկան այն թոյլ ու անպէտք յանգերը, որ յանգի տեղ անց
կացնել են ուզում մեր բանաստեղծները: Ժողովրդական
յանգերը զօրեղ են ու հնչուն և տողերի վերջում զուգա-
յանգ չարուելով և որ գլխաւորն է՝ արագ յաջորդելով
իրար, փաղաքշում են ականջը և բանաստեղծութեան հա-
մար մի զարդ կազմում և ոչ աւելորդ բեռ, որ միայն
յանգաչէններին նեղութիւն է տալիս՝ առանց զուարճու-
թիւն պատճառելու ընթերցողին, ինչպէս են մեր արուես-
տաւոր բանաստեղծների յանգերը մեծ մասամբ:

Ձեռի տակ ունենալով մօտ 1700 քառեակներ իրենց
բաղմազան վարխանտներով, դժբախտաբար տեսնում ենք,
որ մեր լեզուն տգրատ է յանգերով, սահմանափակ թուով
են նայնայանգ բառերը, և հենց այս պատճառով ժողո-
վուրդը շատ անգամ յանգի համար միայն դիմում է իրեն
ծանօթ թուրքերէնին, մինչ տողի մէջ օտար բառերը հա-
մեմատաբար պակաս են գործածւում և յաճախ այդպի-

սինները վարիանտների մէջ փոխանակուած են հայերէն, և երբեմն շատ ընտիր, բառերով:

Զօրեղ յանգեր կազմելու համար բացի թուրքերէնին դիմելուց ժողովրդական երգը բանեցնուած է և մի միջոց, որ յատուկ է նաև աշուղական երգերին, այն է իսկական յանգ կազմող բառի ետեւից տողերի վերջում կրկնուած է նոյն բառը: Այսպիսի յանգերը կարելի է կոչել քողաւոր յանգեր, մինչ սովորական կամ պարզ յանգերը մերկ յանգեր են: Օրինակ՝ հետեւեալ առաջին քառեակը մերկ յանգեր ունի, իսկ երկրորդը՝ քողաւոր յանգեր:

Ապուր եմ եփել աղի,
Ուտողի սիրտը դաղի,
Նս ու դու իրար սիրենք,
Թող դուշմանը կատաղի:

Նս աղջիկ եմ, հեր չունիմ,
Մի սրտացաւ տէր չունիմ,
Հօրից մօրից զրկուած՝
Աշխատող աղբէր չունիմ:

Յաճախ մերկ և քողաւոր յանգերի միութիւն է առաջ գալիս տողերի մէջ. այսինքն երկու տող միասին քողաւոր յանգ են կազմում, իսկ երրորդ տողը մերկ յանգ է կազմում՝ առաջին տողերի վերջում կրկնուած բառին կամ քողին: Օրինակ՝

Լուսնակը սարի տակին,
Մամուռը ֆարի քակին,
Նս իմ հարին կարօտ եմ
Քան վարդ ու մանուշակին:
Էս զիշեր ես դուրս ելայ,
Թաթախ ձնիկ քացել ա,
Կը կաթէր մարմար քարին,—
Նարիս աչքն ա՝ լացել ա:

Հէն, սարէն մարդ ա գալի,
Սարը կրակ ա քալի,
Առաջըս աղլուխ բացաւ,—
Իմացայ վարդ ա տալի:
Ղարիբ եմ Կարս գնացի,
Ղարիբ տեղ հարս գնացի,
Պստիուց ես օր չտեսայ,
Անկեսուր հարս մնացի:

Յանգերի քողաւորութիւնը յատուկ է աւելի 7-վան-կանի քառեակներին:

Մ. Արեղեան

(Կր շարունակուի).